

ŞİNÂSÎ'NİN ŞİİRİ

M. Kaya BİLGEGİL

Tanzîmat Edebiyatı'nın başlangıcında karşımıza çıkan Şinâsî, Türk Edebiyatında çok hususî bir yerin sahibidir. Bize intikal eden eserleri, mühim bir yekûn tutmamakla berâber, o, ilk hususî Türk gazetesi sâhibi, ilk başmuharrir, ilk tiyatro muharriri, Fransızca'dan ilk defa şiir tercüme eden insan, -Ahmed Vefik Paşa bir yana bırakılırsa- ilk folklor araştırmacısı olarak karşımıza çıkar. Şarklı, garplı, yerli yönleri vardır. Tahsilinin başlangıcı ile, *Müntahabât-ı eş'ar'*-ının bir dîvançe vasfı taşımasıyla Arap darb-ı meselleri ve Arapça kelâm-ı kibara gösterdiği ilgi ile şarklıdır. Tiyatrosu, gazeteciliği, bâzı manzûmelerini Fransızca'ya, bazı Fransız manzûmelerini Türkçe'ye tercümesiyle garplı; safî Türkçe, bililtizam lisan-ı avâm üzre kaleme alınmış yazılarıyla, sokak Türkçe'sini yazıya geçirmesiyle, tiyatrosunun içinde yer alan mahalle ve aynı eserin *Karagöz*'deki *Ters Evlenme* sahnesini hatırlatan vak'ası ve Türk atasözleri üzerindeki faaliyeti ile yerlidir. Yeni nesrin kurucusudur. Lisân üzerinde çalışmaları vardır.

Bütün bu çeşitli yönleri içinde, bu makalede yalnız şairliği söz konusu edilecektir.

I. Eseri :

Şinâsî, içinde şiirlerini toplayıp ilk def'a 15 Safer 1279, daha sonra musahhah ve ilâveli olarak 1287 Ramazan'ında neşrettiği küçük kitaba *Müntahabât-ı eş'arım* adını vermiştir. Yalnız bu addaki "müntahabât" kelimesi, eserin küçük-lüğünü izâh için kâfidir. Bilâhare Ebuzziyâ Tevfik tarafından vücûda getirilen 1303 târihli baskıdan itibaren *Divân-ı Şinâsî* adını da alacak bu küçük eserde (Ebuzziyâ'nın 1310 da bir defa daha bastırıldığını, 1945 te Muallâ Anıl tarafından içinde hayli yanlışları olan diğer bir baskısının çıktığını, 1960 da Süheyl Beken'in yeni bir baskısını vücûda getirdiğini ilâve edelim.) dört manzûme, Şinâsî'den başka şahıslara âittir. Şâir; bunlara nazîreler yazmıştır. Ayrıca bu eserde üç manzûme de kendi şiirlerinin Fransızca'ya tercümesidir. Bütün bunlar, eserin Şinâsî'ye âit kısmının ne kadar az olduğunu gösterir. Şinâsî'den bize pek az manzûme intikal edebilmiştir.

Müntahabât-ı eş'arım dokuz kısımdan meydana gelmektedir: Dini manzûmeler, kasâid, gazeliyyât, şarkiiyyât, medhiyyât, müfredât, tevârih, hikâyat, hezeliyyât ve hicviyyât kısımları. Bu bölüm başlıklarının çokluğuna rağmen, bunlardan herbirinin ihtivâ ettiği manzûmelerin sayısı gayet azdır. Dinî manzûme yedi tanedir; fakat bunlardan “Tahmid” başlığını taşıyan parça, bir beyitten ibârettir; “Beyt-i murassa” ve “Müfred”in ikişer mısralık olacağı adlarından anlaşılır. “Tevekkül” ve “Tehlil” dörder mısralık iki manzûmedir. Geriye -kala kala-meşhur “Münacât” la “İlâhi” kalıyor.

Kasâid kısmında, Reşid Paşa vafında yazılmış dört kasîde ile Nef'i'nin bir manzûmesinden alınan kısım ve Şinâsi'nin buna nazîresi yer almaktadır. Gazeliyyât kısmında, kendisine âit dört gazel vardır; ayrıca Sâmî ile İzzet Molla'nın birer manzûmesi yer alır ki, Sinâsî bunlara nazîre yazmıştır. Hele Şarkiiyyât başlıklı bölüm, bir tek marş ihtivâ ediyor. Medhiyyât bölümü, dört medhiye, iki kıt'a, bir taziyet, bir de “arz-ı Mahabbet” başlıklı parçayı ihtivâ ediyor. Müfredâtın üçü “beyt-i murassa”dır, birisi Ragıb Paşa'ya nazîre olan beyittir, ondan sonrası da çeşitli müfredlerden teşekkül ediyor. Ayrıca “Mesârî” umumî başlığı altında yer alan dört tâne mısraî vardır. Eserde, en mühim yeri tevârih alıyor. Onları dört manzûm hikâye ile; bâzıları birer beyitten ibâret olan, aralarına bir kısmının Fransızca tercümeleri de serpiştirilmiş bulunan hezeliyyât ve hicviyyât tâkibetmektedir.

Bütün bu izâhatı şöylece hülâsa edebiliriz: Eser, tertip bakımından eskidir; ihtivâ ettiği manzûmelerin sayısı azdır.

Şinâsi'nin nazımla ilgili çalışmalarından bahsederken *Terceme-i Manzûme* adlı kitabının da ismini zikrederim: İlki 1859 da olmak üzere şâirin sağlığında iki def'a bastırılmış olan, son zamanlarda Dün-Bugün yayınları arasında da karşımıza çıkan bu küçük kitapta Lafontaine, Lamartine, Racine, Gilbert ve Fenelon'dan terceme edilmiş parçalar yer alıyor: Lafontaine'in “Kurt ile Kuzu”su ile Lamartine'in “Souvenir”ini tam terceme etmiştir. Esther'den Athalie'den, Andromaque'ten ancak parçalar terceme etmekle yetinmiştir. Gilbert'den çevrilen parçanın bir kıt'adan ibâret olduğunu, Telemaque'tan bir parçanın da nazmen Türkçe'ye çevrilmiş bulunduğunu ilâve edelim. Bunlar, Şâir'in ilerdeki mısra temrinleri için nümûne teşkil etmeleri bakımından ehemmiyetlidir.

II- Şinâsi'nin Şiirine Âit Merhaleleri Tâ'kibedebilmek Mümkün müdür?

Bu suali, “kısmen mümkündür” diye cevaplandıracağız. Tahsilinin başlangıcında Tophane'de İbrahim Efendi adlı bir zattan şark dilleri okuduğunu biliyoruz. Hersekli Ârif Hikmet Bey'den ve Bursalı Şeyh Zâik'ten Farsça okumuş; hattâ bunlardan ikincisinin derslerinde sonradan gösterdiği ilgisizlik yüzünden Şeyh

Zâik tarafından hicvedilmiştir. *Ruznâme-i Cerîde-i Havâdis*'le arasında geçen "mes'-ele-i mebhusetün anhâ" münâkaşasında "mübtediler için" Arapça bir "sarf" yazdığını da bildirir. Esâsen daha Paris'e gitmeden ismi *Fatin Tezkiresi* 'ne geçecek kadar şöhret sâhibidir. Birçokları arasında bunun düşürdüğü târih beğenilir.

Biz; İbrahim Efendi'den Arapça okuduğu zaman, bir Çerkez kızına âşık olması yüzünden müslümanlığı kabul ederek Reşâd Bey adını alan Comte de Châteauneuf'ten Fransızca öğrenmesinin; başlangıçta Şark ve Garp kültürünü aynı ölçüde almasını sağladığı iddiâsına katılmıyoruz. Filvâki o devrede ne ölçüde Arapça öğrendi? Ne ölçüde Fransızca öğrendi? Bu cihetler, mechûlümüz. Fakat kültürde muhîtin payı mühimdir. Ayrıca o devrin şartları içinde Fransız şiirinin havasına girebilmesi, bize güç görünüyör.

Müntahabât-ı eş'ârım adlı divançeye giren kasîdelerin hepsinin yazılış târihlerini biliyoruz. Ayrıca muayyen hadiselerin vukuu ile ilgili hayli târih düşürmüştür ki, bunlar da bizim için hareket noktası olabilir. Bir târihin düşürülmesi, tekabül ettiği hâdiseden yıllarca sonra olamaz; ancak hâdisenin fert veyâ cemiyetteki te'siri devresine rasthyabilir. Bu itibarla bunlar, zaman tâyini için mühimdir.

Şinâsi Efendi'nin 1261, 1262, 1263, 1264, 1265, 1269, 1270, 1271, 1272, 1273, 1274 yıllarının bazı vak'alarıyla ilgili târihleri elimizde. 1265 le 1269 yılları arasında târih düşürmüş de bize intikal edememiş midir? Bilmiyoruz. Reşid Paşa için yazdığı kasîdeleri sıra ile (kitaptaki sıra ile değil, kronolojik sıra ile,) 1265,1272,1273,1274 târihlerini taşıyor. Târihlerde tamâmen bir üslûp birliği göze çarpıyor: 1265 târihli kasîde, diğer kasîdelerden tamâmen ayrı yapıda. Ayrıca Şâir bu husûsu "üslûb-ı kadîm üzre inşâd olundu" cümlesi ile, kendisi de ifâde ediyor. Bu kasîdeile târihler arasında bir berâberlik mevcut. Bunun dışında kalan kasîdeleri ile diğer manzûmeleri ayrı bir bütün teşkil ediyor. Şimdiye kadar üzerinde durulmayan bu târihlerle söz konusu kasîde, Şinâsi Efendi'nin önce, zannolunduğundan daha başarılı bir dîvan şairi olduğunu, sonradan tarzını değiştirdiğini düşündürüyor. Tabii bu başarı, tekniğe hâkimiyet yönündendir; o, mevcut eserleri ile ilhâmı kısır bir şâir görüyor.

Şu hâlde, Şinâsi'nin şairliğine âit birinci merhalede onu Dîvan şairi olarak göreceğiz :

a) *Divan Şairi Olarak Şinâst* :

Daha kitabının tertibinde dîvan şiiri an'anesinin göze çarptığını yukarda söyledik. Garp te'sirine takaddüm eden manzûmelerde, onun eski nazma hâkimiyetini müşâhede ediyoruz. Muahhar devreye âit târihlerinde de aynı tekniği muhâfaza ediyor

1261 ve 1262 yıllarına âit dörder, 1263, 1264, 1265 yıllarına âit üçer târini vardır. Daha sonrakiler de Fransa'yı gördükten sonra yazılmıştır. Fakat bunlarla aynı vasıftadır. Bütün bu târihlerin yıldan yıla değişen husûsiyetleri olmadığı için, biz, yalnız umumî vasıflarına bakacağız :

1- *Şinâsî Efendi bu manzumelerde vezne hâkimdir :*

Karaköy köprüsünün inşâsı münâsebetiyle yazdığı-ki, bu hâdise 1261 yılında vuku bulmuştur-târih manzûmesinden bir örnek alalım :

*Dâver-i deryâ-atâ Sultân-ı İskender-siyer
Pâdişâh-ı ruzgâr ü sâye-i Rabb-i Mecîd*

Aynı yıla âit diğer bir örnek :

*Günâh-ı varsa nebiyy-i emîn hürmetine
Karîn-i mağfiret etsin Gafûr-ı bi-eşbâh*

Yâhut :

*Fevt-i fırsat eylemezdi rahmetullâh-ı aleyh
Taât-ı cân-âferine her dem eylerdi rükûn*

Misâlleri çoęaltmak mümkündür.

2. *Bu tarihlerde tenâzura riâyet eder :*

*Bu haclegâh-ı fenâ içre etmeyip ârâm
Arûs-ı nev idi gitdi Aliyye Hânım vay*

Yâhut :

*Gürledi gitdi reis-i meclis-i Tophâne âh
Gayrı topçu askerinin topu ağlarsa nola*

Buradaki "gürleyip gitme" tâbirinde, gürlenmekle Tophâne arasındaki münâsebet ve "topu" sözünde "hepsi" ve "silâh" mânalarının birleşmiş olmasından doğan. tevriye karşımıza çıkıyor.

3- *Şinâsî Efendi, bu târih manzûmelerinde söz oyunlarını da kaçırmaz :*

Bir örneğini yukarda gördük. Başka bir örnek verelim :

*Hasret-i kundak bıraktı ehl-i seyfin cânına
Nâr-ı bârût-ı gamı oldu müyesser çok kula*

Yâhut :

*Olurdu fazl-ı Hayy-ı lâyemûta nâiliyyetle
Bilâ kibr ü riâyâ gûyende-i lil-kibriyâü'l-hamd*

4- Şinâsî Efendi, bu târih manzumelerinde Kur'an'ın âyetler z.kreder, iktibaslarda bulunur :

Kıldı me'vâyı makarr "İnnâileyhi râciun"

Yâhut :

*Cümle mevcûdât fânî Hayy ü Bâkîdir İllâh
"Küllî şey'in hâlikün" nassı ana oldu güvâh*

Yâhut :

Mükrem etsin "udhulül cennet" hitabıyla İllâh

Kelime-i şehâdeti, eskiler dahi bu kadar güzel şekilde manzûme bünyesine sokamazlar :

*Meâda eyledi Elhac Emin Efendi dühâl
Be-nutk-ı "Eşhedü enlâ ilâhe illAllah"*

5- Şinâsî Efendi'nin bu târih manzûmelerinden bazıları mülemmâlıdır :

*Cünûdun şanını ilâ eder Abdülmecid Han kim
Hüvelmansûr-ı fi'd-dünyâ Hüvelgâzi bi-avn'illâh
Esir etdi bizi amma Kemal-i lûtf u adliyle
Etâ at seyfehü'l-a dâ Bitav'in lâma a'l-ikrâh
Fürûg-ı tiği mihr-âsâ irişmiş şarkdan garba
Lenâ ezkâruhu innâ Feeinnâ zehretü'l-efvâh
Bu topçu kışlasın inşâ eden ol Pâdişahdır kim
Berîun bil-ata'l-evfvâ Ani'l-endâd-ı ve'l-eşbâh
Şinâsî eyledim inbâ Cüyûşe böyle târihin
Bana' s-sultân meştâ Nefîsâ câhadü'-li'llâh*

Bu manzûme 1272 târihinde yazılmıştır; teknik eskidir; fakat içinde "Esir-i aşkın olduk gerçi kurutlduk esâretten" mısraını hazırlayacak yeni tasavvur vardır.

6- Şinâsî Efendi, bu manzumelerde, bir mısraın iki ayrı bölümünde tarih düşürür :

İçsen bu mâ-i sâfiGelür çeşme ferr-i nev

1265

1265

Yâhut :

Oldu bu çeşme el-hakMâ-i hayâta mecra

1265

1265

Yâhut :

*Dört vechile Şinâsî Târiht kıldım imlâ
Tüccârın âb-ı rûyi Yapdı bir ayn-idil-cü*

1265

1265

7- Şâir, ayrıca her mısraî târih rakamına tekabül eden uzun manzûme de yazmıştır; Karaköy köprüsü için yazılıp da söz konusu köprünün başına asılan tarih manzûmesi böyledir: Onsekiz mısradan teşekkül ediyor; her mısradaki harflerin yekûnu 1261 sayısını veriyor.

8- Bu târihlerin eski edebiyatı veren yönleri çoğaltılabilir. Burada başka bir noktayı işâret edelim: Şinâsi daha bu manzûmelerde redifsiz kafiyeler kullanmıştır. Redif sözüyle eskilerin “vasl ü şayegân” dedikleri tekrârlanan kelime-leri kastediyorum; ekleri değil. Dikkat edilecek ikinci bir husûs da, Şinâsi'nin uzun mısraî, daha 1261 yılında iltizâm etmeğe başlamış olmasıdır.

Köprü, gemi, binâ, çeşme inşâsı; binâ, çeşme tâmiri, ölüm ve benzeri hâdiseler için söylenen bu târihlerin muhtevâları üzerinde durmak, hangi vak'alar münâsebetiyle yazıldıklarını söylemekten başka bir netice vermeyecek; bu itibarla zâit sayıyoruz. Yalnız Tophane Kaleminin genç me'mûru Tanzîmat'ın getirdiği adâlete daha 1261 yılında hayran görünür. Abdülmecid Hân için :

*Ahd-i pür-adlinde câri sûbesû âb-ı sürûr
Zevk u behcetle geçer eyyâmı aynı rûz-ı fyd
Feyz-i adli cümle-i mülkü ihata eyledi
Ab ü tâb-ı şevketi oldu mezîd-ender-mezîd*

Bu “adl”, eski şiirdeki Nüşirevân'ın veyâ Farûk'un adline benzetilen, sırf medih maksadiyle söylenmiş “adl” değildir.

Şinâsi'nin divân şâiri olan yönüyle ilgili sözümüzü tamamlamak için 1264 târihli kasidede de bir göz atalım :

1- *Bu kasidede mısralar, umûmiyetle geniş ve muhkemdir ;*

*Mehçe-i bârgeh-i rif'ati mahsûd-ı kamer
Râyet-i nusratı reşk-âver-i şems-i rahşân*

Yâhut :

*Sadr-ı gerdûn-azamet dâver-i Dârâ-dârât
Safder-i sa'd-sıfat dâd-ger-i devr-i zamân*

Yâhut da :

*Mevkib-ârâ-yı vegâ sâik-i erbâb-ı gazâ
Mu'lin-i şevket-i Sultân-ı Mecîdü'l-ünvân*

2- *Bu-kasidede de redife itibar edilmemiştir; örnekler yukarda.*

3- *Söz oyunlarını kaçırıyor :*

Meselâ

*Mülke vaz^c ettiği Kanunu göreydi andan
Bû-Âli eyler idî kesb-i Şifû-yı îkan*

”Kanun” ve ”Şıfa” kelimelerinin ”mülk kelimesine göre cins ismi, Bû-Âli’ye göre has isim olarak alınacak şekilde kullanılması.

Yahut :

*Kısm-ı a dâyı edip kabza-i teshirine bend
Seyfine oldu kasemler kılıcı rûh-ı Sinan*

beyti de çeşitli yönlerden söz oyunlarını taşıyor: “A^cda, kabzâ, bend, seyf, kılıç, Sinân” kelimeleri çeşitli yönlerden birbirleriyle ilgili. Fazla olarak “kabza-i teshirine bend etti” cümlesi sonundaki “bend” ayrıca kemend mânâsında kullanılmıştır. “Kabza” kelimesinin kullanılışında da “silâh kabzası”nı düşündüren bir hâl vardır. “Seyf” ve “Kılıç” kelimeleri bir taraftan birbiriyle ilgili durumdadır; diğer taraftan “kasemler kılıcı”, ”yeminler edici, yeminler eden” mânâsındadır. ”Sinân” kelimesi, hem Sinân Paşa’yı ifâde ediyor; hem de mızrak mânâsına geliyor.

Başka bir beyite bakalım :

*Böyle bir menzil-i tâm almadı Râmî bir gez
Gerçi meydân okuyup attı okun astı kemân*

“Menzil-Râmî-meydan-attı-ok-kemân...” kelimeleri arasında ki münâsebet âşî-kârdır. Diğer yandan “Râmî” kelimesi, hem Râmî Paşa, hem de “mermi atan” hem de bu adı taşıyan semt mânâsında kullanılmıştır. “Gez”, “def’a” mânâsında kullanıldığı gibi, silâhın nişan alınacak noktalarından birini de ifâde ediyor. “Okunu attı” da sözü, ikinci mânâsıyla okunu bıraktı, tasavvurunu ifade ettiği gibi; “keman astı” kemanını bıraktı tasavvurunu da veriyor. Beyit, bir tevriyeler cem’iyeti halindedir.

Bu kasîdede, edebiyat kitaplarının adını kaydetmediği san’at bile vardır.

*Safha-i âleme menşur olarak ünvanın
Etti Tevkii-yi güm-geşteyi bî-nâm ü nişân*

beytindeki “güm-geşte” ve “bî-nâm ü nişân” kelimeleri gibi.

4- Kasîdenin muhtelif yerlerinde anâsır-ı erbaaya işaretler vardır :

*Bir gazûbâne nigâh eyler ise gabrâya
Kara toprak kesilir cevher-i gencine-i kân
Sarsar-ı hışmı hubûb eylese sû-yi bahre
Küre-i nâre çıkar mevc ü hurûş-ı Tûfân*

beyitlerindeki “kara toprak, hubub, bahr, kürre-i nâr” sözleri gibi. (Burada bir dikkatsizlik vardır: Kürre-i nâr arzın merkezinde olduğuna göre, “çıkamaz”; ”iner” demesi lâzımdır. “Kürre-i nâr” ile güneşi de kastetmiş olmamalı.)

Şâir, bâzan “anasır-ı erbaa”dan üçünü tek beyte de toplar :

*Bir nefes eylese nûş âb-ı revân-ı adlîn
Âteş-i zulmünü faark eyler idi Nûşirevân*

Bu beyitte “nefes”in “hava”ya, tekabül ettiği meydandadır; “âb” ve “ateş” kelimelerini de doğrudan doğruya söylüyor. Hele ilk mısra, “nûş”u “âb” kelimesinden önce, “revân”ı sonra getirmek sûretiyle şekle âit ustaca bir oyunla, eski şâirlerin de gıpta edeceği bir manzara arz ediyor.

5- Şahıs isimleri Şark tarih ve efsanelerinden alınmıştır; ancak Osmanlı câmiyası içinde yetişen şahısların da isimlerini vermek sûretiyle an’anedan ayrılıyor :

*Ferd-i ferzâne vü nihrîr-i Hâirî-tahrîr
Mübdî-i hüsn-i Makamât-i meânî vü beyân
Vermedi sadra şifâ buncalayın İbn-i Hakîm
Bû-Âlî eyler idi kesb-i Şifâ-yı ikân
Görse ger bastatını İbn-i Sabâh-ı Kindî
Kendi etmezdi o gün kendisini istihsân
Hâtem’in nâmı kalıp fass-i cihanda bî-nakş
Bâkil’i etse idi terbiye hüsn-i nutkum
Mesel eylerdi belâgatte misâl-i Sahbân
Kuvve-i nâtıkamın şâhîdi rûh-i Hâkîm
Bîdebâ bîd-i leb-i cûy-i kemâlâtıdır*

ve ilâahiri. Şinâsî; İskender, Risto, Eflâtun, Biliunus gibi Müslüman şarkın sık sık andığı Yûnan meşâhîrinin de isimlerini mukayese unsuru olarak zikreder. Sinan, Lutfî, Haşmet, Râgıb, İbn-i Kemâl, Kadı İlyâs gibi Osmanlı isimlerine de yer verir.

6- Aynı kasîdede eski hey’et ilmine âit istilahlarla da karşılaşırız :

*Sâye-i hey’et-i şîrânesine girse nemel
Fehd ü zi’bin görünüür aynına ayn-ı su bân*

7- Kasîdede Mübalâğa esâtır :

*Gonce-i tab -ı latîfinden alırsa nükheth
Gülşen-i cennet-i a laya döner hâristan
Âsafâ şa şa a-i kevkeb-i ikbâlindir
Kurretü’l- ayn-i mübâhât-ı sipîhr-i gerdân
Pertev-i re’-yi münîrinden alır mihr şu’âc
Ahzeder fazlasın andan dahi mâh-ı tâbân*

8- Bu kasîdede fahriye vardır; daha sonrakilerde buna rastlamıyacağız :

Benim ol şâir-i esrâr-Şinâsı asrın

diye başlayan kısım :

Benim ol Nef’î-yi rûşen -dili sâfi gevher

sesiyle karşımıza çıkıyor.

Hulâsa, Şinâsi; hayalleriyle, söz oyunlariyle, mübalâğalarıyle, kullandığı tarihî ve efsânevi şahıs isimleriyle dil ve tekniğe hâkim bir divân şâiri olarak yetişmiş; Avrupa kültürünün te'sirine marûz kaldıktan sonra yeni bir şiir düzeni kurmak istemiştir. Ancak Fransız te'sirinden sonra yazıldığını tahmîn ettiğimiz şiirlerinde serpiştirilmiş olan eski edebiyat unsurları vardır.

b) *Yeni Şâir Olarak Şinâsî :*

Şinâsî Efendi, Türk nazmındaki te'sirini bu yönüyle göstermiştir. Şimdiye kadar ondan bahsedener de bu yönü üzerinde durmuşlardır. Mister Gibb'in şâirimizi, "sözü söylenecek şeyin emrine verdi" diye öğmesi de bu yüzdendir. Şinâsî, değişen Türkiye'nin tam adamı olarak bu şiirlerde konuşur: Mes'eleleri vardır. Bunları anlatacak yeni bir dil ister. Bu itibarla, konuyu, Şinâsî'nin yeni şiirlerindeki dilinden başlayarak ele almak lâzımdır.

1- Şinâsî Efendi'nin bu ikinci merhaledeki şiirlerinde göze çarpan ilk şey, kelime hazînesi, terkipler bakımından giriştiği tasfiyedir. Şiirini, sokakta, dük-kânda, mahallede konuşulan dille kurmak ister. Hiç olmazsa eski yüklü terkip-leri azaltır.

*Kulunun zâfına nisbet çoğ ise noksânı
Ya anın kahrına gâlip mi değil ihsânı*

Varlığım Hâlikımın varlığına şâhitdir

Gökde varsın arasın yıldızı ehl-i tenctm

Akluma bâde verir başka cilâ-yı irfân

Nûr ol da in mezârına işret şehîdinin

Bizim şeyhin kerâmâtı olur menkûl kendinden

Hükmeden gönlüme cânân oldur

Mühr kimdeyse Süleymân oldur

bu misâller daha çoğaltılabilir.

Fakat Şinâsî bunlarla da yetinmez. "Sâfî türkçe" başlığı altında bir takım manzûmeler dener. İki manzûmesinin "sâfî Türkçe" olduğunu kendisi tasrih etmiştir. "Karakuş Yavrusu ile Karga" hikâyesinin altında da "bililtizam lisân-ı avâm üze kaleme alınmıştır" kaydı vardır. "Arz-ı Mahabbet" başlıklı manzûmenin çok mısraları sâfî Türkçedir. Bu denemeler, dilin asırlardan beri

kazandığı kıvamı birdenbire kaybettirir. Dil, birden bire XVI. ncü yüzyıl acemiliğine düşer; veznin memdûd hecelerini doldurmak için kelimeler çekilip uzatılır.

*Gören saçın arasından yüzün parıltısını
Sanır ki kara bulutun içinde gün doğmuş
Yanında kan ile yaş içre kaldığım görüp el
Demez mi kim birini su kızı suya boğmuş*

Bu mısralarda Türkçedeki “parıltısını, kara, bulutun, kan, yaş, birini, su kızı, suya” sözlerini, bu sözlere eziyet vermeden okumak mümkün değildir.

Yâhut :

*Eşi yok bir güzeli sevdi beğendi gönlüm
Kıskanır kendi gözümden yine kendi gönlüm*

Yâhut da :

*Göge mi erdi başım yer yüzüne geldimse
Varmı bak bencileyin yıldızı düşkün kimse*

Bu ifade tarzı, bazan da “fenn-i edeb”i, “haslet-âmûz-ı edeb olduğu için edeb” sayan Şair’i, kaba bir realizme götürür :

Ayağında donu yok fesliğen ister başına

Bütün bunlar, Şinâsî’yi yeni bir şâir saymak için kâfi midir? Bizden evvel de işaret edildiği gibi, hayır! Ahmed Paşa’dan beri, konuşulan dili deniyen bir şâirler zümresi gelmiştir. Şinâsî Efendi’nin “sâfi Türkçe”si; Edirneli Nazmî, Aydınlı Visâlî, Tatalı Mahremî’nin “Türkî-ı basit”idir. Fakat bu kelimeler, yeni şiirin zarfına âit değişikliği göstermeleri bakımından mühimdir.

2- Şinâsî Efendi, bu devreye âit nazmında eski şiirlerindeki tumturakı da bırakır. Esâsen o yüksek perdeli ses kelimelerle gider. Vaktıyla :

*Sarsar-ı hışmı hubûb eylese sû-yi bahre
Kürre-i bahre çıkar mevc ü hurûş-ı Tûfân*

diyen şâir, bu tonu :

*Bedbaht ana derler ki elinde cühelanın
Kahrolmak için kesb-i kemâl ü hüner eyler*

beytinde görüldüğü gibi hafifletir.

3- Artık eski şiirindeki mübalâğa kaybolmuştur.

*Hilm ile yek nazar eyleser leb-i deryaya
Derakap sâkin olur cûş-i bahr-i umman*

beyti yerine, çok sevdiği Reşit Paşa’yı öğerken daha tabîî sözler çerçevesinde kalacaktır.

4- Eski mürâât-ı nazirleri tamamen bırakmış değildir; fakat bir beyitte üç dört kelimenin etrafında da oyun yapmaz. Esâsen bu yeni şiirde san'at, mümkün merteye fikrin hizmetindedir :

*Ne belâdır getirir başıma fikr-i nâmus
Kırılır gâhice şem'in alevinden fânûs*

5- Bu şiirlere; halk tâbirleri, ifâde malzemesi hazırlar :

“Kan etmek, su kızı, ayağında donu yok fesleğen ister başına..”

6- Şinâsî, bu manzûmelerde ata sözlerine büyük bir yer vermiştir :

Gemisini kurtaran kaputandır

Elde altın bileziktir san'at

Acımaz kestiği parmak şer'in

Kuzguna yavrusu anka görünür

Tekkeyi bekleyen elbette içer çorbayı

Vermeyince sana ma bûd ne yapsın Mahmûd

Ekdiğin bağ-ı cihanda biçdi

Mühr kimdeyse Süleymân oldur

Yapar garib kuşun âşiyânını Allâh

Dağ dağa kavuşmaz kavuşur âdeme âdem

Gül dikensiz olamaz yâr daht engelsiz

7- Kasîdelerinin başından nesibi çıkarmıştır; bunlardan birini de mesnevî şeklinde söylemiştir. Fakat nesipsiz kasîde, daha önce Gündüz Akıncı'nın da işâret ettiği gibi¹ Nef'î, Nâbî, Şeyh Gâlib, İzzet Molla, Hersekli Ârif Hikmet, Leskofçalı Galib'de de vardır. Bütün bunlar ve bunlara benzer değişiklikler, Şinâsî'nin Türk şiirinde yaptığı yenilikler değildir.

Buradan şu neticeyi çıkarırız: Şinâsî, eski şiirden yeni şiire geçerken, bu edebî nev'in malzemesinde hayli değişiklik yapmıştır. Bu değişiklik, halka yönelme ile izâh olunur.

¹ Prof. Dr. Gündüz Akıncı, *Ba'ıya yönelirken Şinasi*, Ankara, 1962, S. 17

O halde, Şinâsî'nin yeni olan yönü nedir? Tanzîmâtın getirdiği yeni mefhum ları şiire sokması mıdır? Filvaki, "kanun, hak, adâlet, can, mâl, nâmus" gibi kelimeler, onun kasîdelerinde dikkati çeker durumdadır. Şüphesiz ki, bunlar yeniliğin dış belirtileridir. Şâir, Tanzîmat'ın vezîrini bu mefhumlar etrafında öğer. Biraz sonra bunlara döneceğiz. Ancak onun yeniliği, bize intikal eden yazılara göre, ilk defa Münâcâtıyla dikkati çekmiştir. Bu Münâcât, Nâmık Kemâl'i eski şiir meclislerinden *Tasvir-i efkâr* gazetesine çeker; neticede, dîvan şairi Kemâl Bey; Şinâsî'nin tilmizi, vatan şâiri olur. Hâdiseyi Nâmık Kemâl'in satırlarından takibedelim: "Hangi senede olduğu hâtırımında değildir, fakat zannıma göre 78 sene-i hicriyyesinde olacak, bir ramazan günü Sultan Bâyezîd câmii avlusundaki sergilere girdim. Eliime ta lik yazı litograf basma ile bir kâğıt parçası tutuşturdular, yirmi de para istediler. Parayı verdim, kâğıdı aldım . Üstünde "İlâhî" ünvanını gördüm. Derviş Yunus ilâhîsi zannettim, bununla berâber okumağa başladım. O ilâhî neydi bilir misin, neydi? Beni yazdığım yazının şimdiki derecesine isâl etmeğe, milletin lisânını şimdiki hâle getirmeğe sebab-i müstakil olan ilâhî bir ilâhî idi" Bu Münâcât'ın çok güzel bir tahlilini, Mehmed Kaplan'ın *Türk Dili ve Edebiyatı* dergisindeki makalesiyle *Şiir Tahlilleri* adlı kitabında bulacaksınız. Biz de, oradaki esas fikirleri nakle çalışacağız.

Önce metne bir göz atalım :

Münâcât

*Hak T aâilâ âzâmet âleminin pâdişehi
Lâmekândır olamaz devletinin tâhtgehi
Hâsıdır Zât-ı İlâhisine mülk-i ezeli
Bî-hudûd anda olan kevkebe-i lemyezeli
Eser-i hikmetidir yerle göğün bünyâdı
Dolu boş cümle yed-i kudretinin icâdı
İzzet ü şânını takdis kılar cümle melek
Eğilir secde eder piş-i Celâlinde felek
Emri vech üzre yer eyler gece gündüz hareket
Değişir tâzelenir mevsim-i feyz ü bereket
Pertev-i rahmetinin lem asıdır ayla güneş
Tâb-ı hışmından alır alsa cehennem âteş
Şerer-i heybet-i ulviyyesidir yıldızlar
Anların nûru bu gök kubbesini yaldızlar
Kimi sâbit kimi seyyâr be- takdir-i Kadır
Tanrının varlığına her biri bürhân-ı münter
Varlığın bilme ne hâcet küre-i âlem ile
Yeter isbâtına halk ettiği bir zerre bile
Göremez zâtını mahhlûkunun âdi nazarı
Hisseder nurunu ammâ ki basiret basarı*

*Vahdet-i zâtına °aklümca şehâdet lâzım
 Cân ü gönliümle münâcât ü ibâdet lâzım
 Neş'e-i şevk ile âyâtına tapmak dilerim
 Anla var hâliküme gayri ne yapmak dilerim
 Ey Şinâsî içimi havf-ı İlâhî dağlar
 Sûretim gerçi güler kalb gözüüm kan ağlar
 Eder isyânuma gönliümde nedâmet galebe
 Neyleyim yüz bulamam ye's ile afvüm talebe
 Ne dedim tövbeler olsun bu da f°il-i şerdir
 Benim özüüm günehimden iki kat bedterdir.
 Nûr-i rahmet neye güldürmeye rûy-ı siyehim
 Tanrının mağfiretinden de büyük mü günehim
 Bî-nihâye keremî °âleme şâmil mi değil
 Yoksa °âlemde kulu °âleme dâhil mi değil
 Kulunun za°fına nisbet çok ise noksânı
 Ya onun kahrına gâlip mi değil ihsânı
 Sehvine oldu sebep °acz-i tabî'i kulunun
 Hem odur âlem-i ma'nîde şefî ı kulunun
 Beni °afveylemeye fazl-ı ilâhîsi yeter
 Sanma hâsâ kerem-i nâmütenâhîsi biter*

Bu Şiirin taşıdığı yenilikler, Prof Dr. M. Kaplan tarafından iyi belirtilmiştir². Onun dikkatini kısaca tekrarlamak faydalı olacaktır.

Mehmed Kaplan'a göre, manzûme iki kısımdan meydana geliyor: 1- Allâh'ın azametini anlatan kısım; 2- Kendisinin bu azamet karşısındaki durumunu ifâde eden kısım. Aynı plân eski tevhidlerde de vardır. O hâlde Şinâsî Efendî'nin Münâcât'ı o tevhidlerden nasıl ayrılmıştır? İçindeki teferruatı çıkarmakla. Şâir; Hakteâlâ'nın azâmet âleminin pâdişahi oluşunu, mekândan münezzehtir bulunduğunu, devletin tahtgâhı bulunmayışını bildirmekle yetinmiş; onun azâmetini yarattığı yıldızlar âlemiyle izâh etmiştir. Allâh'ın varlığını isbat lüzumunu duyar; bunun için de eserden müessire geçme yolunu tutar. Halk ettiği bir zerre bile onun varlığını izâh etmeğe yetmektedir. Fakat bu işte karâr kılmaz; zirâ, mahlûkunun âdî nazarı, Allah'ın zâtını görmeğe kâfî değildir. Bu takdirde de, hads (=intuition), şâirin imdâdına yetişir :

Hisseder nurunu amma ki basîret basarı

Kendisi isyânı, aczi, günâhı nedâmetiyle şiire girmiştir.

Mehmed Kaplan Bey'in dikkat ettiği diğer bir nokta da, bu manzûmedeki son 20 mısırın ton bakımından eski tevhidlerden ayrılmasıdır. Eskilerde, asıl münâcât, yalvarma olarak kendini gösterir. Şinâsî, patetik bir edâ ile kendi kendine konuşmaktadır. Profesör Kaplan, bunu da, Şair'in içinde iki medeniyete âit kıymetlerin çarpışmasından doğan trajedi ile izâh ediyor.

² Prof. Dr. M. Kaplan, *Şiir Tahlilleri*, I, İstanbul, 1858, S. 18 vd.

Bu şiirin diğer bir husûsiyeti, halkın kullandığı kelimelerle, halka has ifâde tarzlarıyla yazılmış olmasıdır. Şiir tasannudan uzaktır; çıplak ifâde ile yazılmıştır. Nâmık Kemâl'e ilk defa yeni görünen manzûmenin üslûbundaki yenilikler hakkında Profesör Mehmed Kaplan'ın dikkatini böylece ö. etliyoruz.

Ne dedim, tevbeler olsun bu da fi'l-i şerdir

mısraında üç ayrı cümleinin toplanmasını da Mehmed Kaplan yenilik olarak kaydeder.

Ayrıca, Hamdi Tanpınar merhûmun, Şinâsî'den bahsederken “Racine'in Athalie'sini Türkçeye tercüme etmeğe çalıştığı mısralarda kendi Münâcât ve İlâhî'sine yol açmıştır”³ dediğini de ilâve edelim.

Şinâsî'nin şekle âit yenilikleri hakkındaki sözlerimizi tamamlamak için, kasidelerinde Reşid Paşa hakkında söylediği sözlerin, onun vasfına uygun olduğunu, bu manzûmelerde yeni mevfhumlar etrâfında konuştuğunu, fahriyeye yer vermediğini, çıplak nesir cümlesi yaptığı gibi, lâfız oyunlarından mümkün merteye uzak yahut zaman zaman bunlara yer vermek suretiyle çıplak mısralar vücuda getirdiğini, manzûm hikâyede çok tabîi ve selis bir ifâde ile muhavereye kavuştuğunu ayrıca belirtelim.

b) *Muhtevasıyla Yeni Olan Şiir :*

Şinâsî'nin akılcı bir şair olduğu daha başkaları tarafından da ifâde edilmiştir. Filhakika öyledir. Fakat buradaki “akılcılık” kelimesini bir felsefî isti-lâh olan “rasyonalisme” mânâsında kullanmadığımızı işâret edelim. Kelimeyi tamâmen lûgat mânâsında kullanıyoruz. Hikâyeleri, hezeliyâtı, galeziyatını da ihtivâ eden küçük dîvânının 29 yerinde “akıl” kelimesini kullanır. Mecmûa-i eş'arının hacmi, içindeki nazım çeşitliliği göz önüne alınırsa bu az değildir. Mensur yazılarında da aynı kelimenin tekrârlandığını görürüz. Esâsen zihnî bir şâir olan Şinâsî Efendi'nin akla ehemmiyet verışı; şüphesizdir ki, ona Montesquieu gibi Voltaire gibi XVIII. asır Fransız muharrirlerinden geçmiştir.

Onu, Münâcât'ında Tanrı'nın varlığını isbat düşüncesine götüren, M. Kaplan'ın da dikkat ettiği gibi, akli idi.

Vahdet-i zâtına aklımca şehâdet lâzım

Aklı, onu “halk ettiği bir zerreye” bile bakmak sûretiyle Allah fikrine götürür. Şâir, şu beyitte âdetâ Descartes gibi konuşuyor. :

*Varlığım Hâlık'ımın varlığına şâhiddir
Gayrı burhan-ı kavi var ise de zâiddir*

“Tehlil”de Allâh'a ibâdetin lüzûmundan bahsettikten sonra, ibâdetten ne anladığını ortaya koyar: İbâdet, Allah'ı düşünmek ve anmaktır; bundan maksat da, Allah'ın birliğini tasdik etmektir; şer'î inanışa aykırı olan son mısra, -an'anevî mânâda- ”recâ vü havften müberrâ” olan ahlâkını da göstermek bakımından mânîdardır :

³ A. H. Tanpınar, *Ondokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul, 1942, S.

*Cenâb-ı Kibriyâ el-hak sezâvâr-ı ibâdetdir
İbâdet ana zıkr ü fikr-i hâlisten ibâretdir
Garez bundan mücerret i'tirâf-ı Zât-ı vahdetdir
Ne hayf-ı nâr-i dûzahtır ne şevk-i zevk-i cennetdir.*

Târih manzûmelerinin birinde geçen :

Edip şefâ'at ana hazret-i Habîbullah

mısrâi istisnâ edilirse, Şinâsî Efendi, değil naat yazmak, hiçbir şiirinde Hazret-i Peygamber'den bahsetmez. Bu, gayet manidardır.

Şinâsî Efendi, Allâh'ın varlığını kabul ediyordu. Şer'i akîdeler bahsinde, muhitinden ayrı bir zihniyete sâhiptir. Onun dinî görüşlerinde, XVIII. yüzyıl Fransız mütefekkirlerinin te'sîri bulunmalı. Bu görüş, akla dayanan bir görüştür.

O, Reşit Paşa'yı da çok def'a aklıdan dolayı öğer. Kanun insan aklının mahsûlüdür. Aklın tedbiri ile hareket ederiz; irâdemiz, onun tedbiri ile bizi isâbetli yolda yürütür. Akıl ve irfan, insan için şan kazanma vesîlesidir.

Bunların dışında, şâir kader aleyhtarı ve halkçıdır. Allâh'ın varlığını bile akılla kabul eden Şinâsî'nin şiirindeki yeni muhtevâ işte bu üç kaynaktan gelir.

Şinâsî'nin Dünyâ Görüşü :

Bu, bizi hemen Nef'i'ye yazdığı nazîrenin karşısına götürür. Bu iki manzûmenin birbirine tekabül eden mısraları karşı karşıya getirilirse, eski zihniyet ile yeni zihniyet arasında, yer yer diyalektiğe varan bir diyalog meydâna çıkar.

Eski zihniyetin dünyâyı küçümsemesine karşılık, Şinâsî'nin dünyâya ehemmiyet verdiğini, ayın, değişik şekiller almasının, insan ömrünün geçmekte olduğuna işâret sayıldığını; dünyâda, her vâkiadan bir ders alınacağını; insanın mâhiyetini, işleriyle meydâna gelen eserlerinin isbât edeceğini; kişinin, derecesi ölçüsünde iyilik ve kötülükte bulunacağını; insanın aczini görmesinin akıl için zarar olmadığını; doğru yolu aramanın selim akıl için vâcibe sayılacağını bildirir. Bu manzûmede Şinâsî bedbaht insan, telâkkisini de ortaya koyar: Bedbaht kimse, meziyetleri kendisini çevreleyen insanlar tarafından bilinmeyen kimsedir.

“Dünyaya bağlanmak lâzımdır. Akıl doğru yolu aramalıdır. İnsanlar iyi eser bırakmalıdır” cümleleriyle hülâsa edilebilecek olan; dünya, düşünce, iş sevgisini telkin eden bu manzûme bugün için çok basit görünür. Fakat Nef'i'nin şiiri karşısında çok yânidir.

İçtimâi mes'eleler şâiri olarak Şinâsî :

Onun içtimâi mes'elelerle ilgili görüşleri; kasîdelerinde, *Arı ile Sivrisinek* hikâyesinde, bazı müfretlerinde karşımıza çıkar. Bunlar içinde halk hikemiyâtı çerçevesine girecekler istisnâ edilmek şartıyla, diğerleri kaynak itibariyle, XVIII

inci asır Fransız düşüncesine bağlanabilir. Mehmed Kaplan, *Ruhi'l-kavânin* e bağlı bazı fikirlerini işaret etmiştir.

O daha millet ve vatan telâkkisiyle çevresinin yadırgayacağı bir insandır:

Milletim nev^c-i beşerdir vatanım rû-yi zemîn

der. Kendisinden yıllarca sonra Tefvik Fikret'in de tekrarlayacağı bu fikri, Nâmık Kemâl'in *Vatan* makalesinde itirazla karşıladığı mâlûmdur. Hamdi Tanpınar merhum, bu mısraın, Victor Hugo'nun :

Avoir pour patrie le monde et pour nation l'humanite

mısraının tercümesi olduğunu bildiriyor. Şimdilik bunu nakl ile iktifâ edelim.

Fakat bütün insan oğullarını milleti sayması, onun asıl milletinden bahsetmesine mâni değildir. Onun bir milleti vardır; hattâ Allah, Reşid Paşa'yı bu milleti diriltmek için yollamıştır :

Hak seni milletin ihyâsına etmiş meb'ûs

diyor. "Meb'us" kelimesini bugünkü mânada kullandığı kanâatinde olanlardan ayrılıyorum: Mısraın başında "Hak" kelimesi bulunduğuna göre, "meb'us", "bi'set" le alâkalı olmalıdır. Esâsen Şâir'in Peygamber'e âit çeşitli sıfatları Reşid Paşa'ya verdiğini biliyoruz.

Bu millet, Tanzimat'la bir medeniyete âit kıymetleri bırakıp diğer medeniyete ait kıymetlere yönelmiştir.

Tanzimat; her şeyden önce "kanunlaştırma" fikrini getirmiştir; kanun insana hürriyetini vermiştir :

Bir ıttık-nâmedir insâna senin kânûnun

Fransa'nın kanlı ihtilâlini iyi bilen Şâir; kimsenin burnu kanamadan kanunların hazırlanmasını da öğer :

Hakk u insâf ile kan etmeden etdin kânûn

Reşid Paşa'nın vesîle olmasıyla hazırlanan kanunlar: Devlete ve vatana yeni baştan beka, saltanata istiklâl sağlayan kanunlardır.

*Öyle kânun-ı müebbet ki verir ez-ser-i nev
Devlet ü mülke be kâ saltanata istiklâl*

İnsan aklı; zorbalığı önlemek için kanunu icâd etmiştir :

Bu cebri men için ıakl-ı beşer kodu kânûn

Adâlet, ancak kanunlar sâyesinde sağlanır. Bâzi akıllı kimseler de "nefs ü herâ-mın boğazına zincir" takan bu adâlete diyânet demişlerdir. Reşid Paşa adâleti ile öğülür :

Adl ü ihsânını ölçüp biçemez Nevton'lar

Bu yeni manzûmede, Şark kahramanlarına âit isimlerin. yerlerini Garplı bir âlime bıraktığına da işaret edelim.

İnsanlar, hayvanlar zorbalıkta, cür'ette bulunsalar bile; “adl ü hikmet” ilâhî bir sıfattır; Reşîd Paşa da böyle bir sıfatla “re’y ü tedbir” etmektedir ilââhiri...

“Akl-ı hakîmâne” sâhibi Reşîd Paşa, “Muhyi-i devlet ü dîn muhteri-i Tanzîmât” olduğu için öğülmektedir. Tanzîmât'ın getirdiği “cân, nâmus” emniyetleri, kalbimizi bir mum gibi aydınlatmaktadır; o mumu, zulüm rüzgârının söndürmesinden de Reşîd Paşa'nın adâleti koruyacaktır.

*Şem'idir kalbimizin cân ile mâl ü nâmus
Hıfz için bâd-ı sitemden olur `adlin fânûs*

“Seninle etmededir itihâr tâc ü serir” diye öğdüğü Reşit Paşa'ya :

Eyâ ehâli-i fazlın re'is-i cumhûru

diye hitâbetmesi; yaptığı kanunların ehemmiyetini anlatırken, Pâdişâh'ı dahi fiil ve hareketlerinde sınırlayacağından bahsetmesi, bir kimsenin -bugün dahi-kolay kolay gösteremeyeceği bir cesarettir :

Bildirir haddini Sultâna senin kânunun

Şinâsî Efendi'de görülen diğeri bir davranış da, medeniyet hayranlığı, cehâlet ve taassup düşmanlığıdır. XIX ncu yüzyılda, hilâfet merkezinde Reşîd Paşa'yı “medeniyet resûlü” diye öger. Yukarda da işaret ettiğimiz gibi Peygamber'e âit başka sıfat ve fiilleri de Reşîd Paşa hakkında kullanmıştır: Reşîd Paşa “vücûd-ı mu'ciz” sahibidir: Onun deheni “mû cize-gû” dur; vücûdu, “sadr-ı millette ulu bir mûcizedir”, tassup bu “mu'ciz” vücuttan sakınır; ebnâ-yı zaman” onun devrini “vakt-ı saadet” bilir. Hamdi Tanpınar'ın sözü ile, Şinâsî; medeniyeti yeni bir din gibi kabûl ediyor.

Yeni Osmanlılarla siyâsî bir münâsebette bulunmayan Şinâsî; devlet şekli ile meşgul görünmüyor: Onun için kanunların yapılması, adâletin gelmesi, memleketin taassuptan kurtulması lâzımdır. Hattâ Sultan Mecîd'e sevgisi de vardır: Bazı şiirlerinde bunu da görüyoruz. O, inanmadığı şeyi yapmaz.

Halk hikemiyâtı sayılacak içtimaî fikirlerini bir yana bırakarak, bir iki cümle ile de *Arı ile Sivrisinek* hikâyesine temas edelim: Sâ'yi ögen, tembelliği yeren, çalışmayanın çalışanın sırtından geçinmesine râzî olmıyan Şinâsî; burada “Devletçi” bir görüşle karşımıza çıkıyor. Takriben, 20-25 yıl önce, husûsî bir sohbetimi de Mehmed Kaplan, *Se'ele, İnfâk-ı muhtâcîn* gibi makalelerdeki devletçi görüşe dikkatimi çekmişti. Bu husûsu bir yerde yazdıysa göremedim. Aynı durum başbuğları, sarayları öğülen arı hikâyesinde de var. Arı :

*Biz ki yâsube olup ferman-ber
Fırkamız yek-dil olur ser-tâser
Nûr u ezhâr üzerin cây ederiz
Vus^cumuz mertebe işler gıdertiz*

diye öğünür.

Kendi Şiirinde Şinâsî :

Şinâsî'nin şiirinde kendisinin gerçek hayâtı ile ilgili ip uçları bulmak gayet güçtür. Münâcât'ındaki nedâmeti, içindeki "havf-ı İlâhî", her insanın yaşayacağı ruh hâletidir. 1256 târihli kasîdesinde, Paris'in bâde-i şevki ile söylemek istediği gazelde yaşanmış bir sevincin akisleri görülebilir.

Çeşm-i ümmdimi ol nûr ile rûşen ederek

mısrâı, Reşîd Paşa'ya gençliğinde nasıl bir ümitle bağlandığını ifâde ediyor. Başka bir beytinde, doğduğu günden beri üzüntü çektiği belirtilmektedir:

*Kurtulmadım °âlemde bir an derd ü elemden
Sahrâ-yı vücûda geleli ketm-i °ademden*

Başka bir beyit de, Paris'te duyduğu gurbet hissiyle alâkalıdır:

*Ne gam uçup vatanımdan bâ'id düştümse
Yapar garîb kuşun âşyanını Allâh*

Diğer taraftan Paris'ten dönüşünde düştüğü durumu ifâde eden meşhur beyit var :

*Bitince meyve-i fazlım bahâr-ı °ömrümde
Dikildi bağ-ı cihanda ocağıma incîr*

Şu müfredin ikinci mısırânda karakterinin ehemmiyetli bir çizgisini görüyoruz:

*Beni küçük düşüren pâyemin küçüklüğüdür
Büyük belâya sokan gönlümün büyüklüğüdür*

Görülüyor ki, Şinâsî, bu küçük divânında kendisiyle ilgili hiçbir söz bırakmamıştır. Şiirindeki lirizm eksikliğiyle bu kendisinden bahsetmeyişi arasında bir münâsebet olsa gerek.

III- Manzûm Hikâyeleri :

Şinâsî'nin Divânçe'sindeki manzûm hikâyelerden, *Eşek ile Tilki*'nin ayrı bir ehemmiyeti vardır. Bu yüzden hikâyelerini, kısaca da olsa, ayrı bir başlık altında söz konusu etmek istiyoruz. Bu kısımda *Tenâsüh*, *Eşek ile Tilki*, *Karakuş Yavrusu ile Karga*, *Arı ile Sivrisinek* adlı dört manzûm hikâye toplanmış bulunmaktadır.

a) Birinci hikâye: Tenâsüh-i ervâha inandığından bahseden yapma, şöhretsiz bir filozofa; söz söylemesini bilen bir kimsenin, sen bunun delilisin, binaenaleyh, iddiâna inanırım diye cevap verişini anlatıyor. Bu hikâyede, yapma filozof, “öküz” diye anlatılmakta, kendisine “ağzına ot tıkar gibi” cevap verilişinden bahsedilmektedir.

b) Hamdi Tanpınar’ın, bizi manzûm tiyatronun eşliğine getirdiğinden bahsettiği *Eşek ile Tilki* hikâyesi şöyledir:

*Çıkdı bir bağın içinden yola bir yaşlı himâr
Nakl için beldeye yüklenmiş idi rûy-i nigâr
Derken aç karnına bir tilki görünce geldi
Böyle bir tâze üzüm hasreti bağrın deldi
Öteki çiftiyi attı bu yanastıkça biraz
Sonra lâkin aradan kalktı bütün nâz ü niyâz
“Gelsem olmaz mı huzûra a benim aslanım
“Tâ yakından bakayım hüsnünüze hayranım
“Dâ'im olsun beyimin sâye-i lûtf u keremi
“Gül biter basdığı yerlerde mübârek kademi
“Benzer ol hoş kokulu kuyruğu a'âlâ miske
“Koklarım burnuma urmazsa efendim fiske
“Eyler 'irfânını îma o sühan-gû gözler
“Yakışır ağzına mevzûn u mukaffa sözler”
Eşek ifrât-ı neşâtından anırdı der iken
Sanki karpuz kabuğu gördü yahut tâze diken*

Tilki

*“Canıma işledi gitdi bu ferah-nâk havâ
“Siz sükût etseniz ammâ yine var başka safâ
“Çünkü bülbül işitüp nağmenizi sirkat eder
“Çağırır belki gelir dinliylene hüzn ü keder”
Tilki böyle nice diller dökerek zevk etdi
Eşegi bir kuyunun başına dek sevketti*

Tilki

*“Burada bir güzel âhur ile yemlik vardır
“Neyleyim yükle girilmez kapısı pek dardır
“Uyuyup yatma gibi zevk ü sefâ çok anda
“Su içip yem yemeden gayrı cefâ yok anda
“Anda sakın dişilerde o letâfet başka
“Hele bir kere bakın düşmeyin ammâ 'aşka”
Yaklaşınca eşek âyine-i âba baktı
Yüzü 'aksin sezerek ağzı suyu pek aktı*

Eşek

”Vâkıâ görmedeyim dilber ü nâzik bir baş”

Tilki

“Çağırın tez anı gelsin size olsun oynas”
“Buraya gel” diye feryâd ederek taşıtı humâr
Kuyudan °aks-i sedasın İşidip şaştı humâr

Tilki

“Gördünüz mü sizi şimdi ediyorlar da vet
“Bu ziyâfette acep yok mu bana bir hizmet
“Burda kalsın yükünüz tek ininiz siz aşağı
“Arkanızdan gelirim olmağa tavla uşağı”
Eşek atdı yükünü yerlere kendin kuyuya
Tilki mirâs yedi tâ ana rahmet okuya

c) Şimdi de ikinci hikâyeyi teşkil eden Karakuş Yavrusu ile Karga'dan bahsedebiliriz: Anasının dağa yem tedârikine gittiği zaman bir bora çıkıyor. Dağdaki yuva içinde bulunan Karakuş yavrusu, o yuva ile berâber düşüyor. Köylü çocukları bu yavruyu yakalayıp kafese koyuyorlar. O sırada bir karga gelip dala konuyor, kiraz yiyor. Karakuş yavrusu, kargaya “bûlbûl ağa” sözü ile iltifât ederek yediğinin sadakasını istiyor.

d) Bir sivrisineğin, başıboşluğundan âzâdeliğinden arıya öğünerek bahsetmesi üzerine, arının reîsimiz var, müttehidiz, temiz yerlerde yaşarsız, siz her zaman temiz yerlerde yaşamazsınız, pis yerlerde de yaşarsınız diye cevap verişini hikâye ediyor. Ayrıca hikâyede içtimaî görüş bakımından mühim olan :

*Lâcerem bir de biri hiddet eder
Emdiğin kana seni diyyet eder*

mısrâlar da yer almaktadır.

Bu hikâyelerden *Eşek ile Tilki*; diliyle, muhâverelerindeki tabiilikle hâlâ örnek durumdadır.

Gündüz Akıncı'nın *Batıya Yönelirken Şinâsî* adlı risâlesinde, bu hikâyelerin kaynakları üzerinde bazı tahminlerde bulunduğunu ilâve edelim. Biz *Eşek ile Tilki* hikâyesini *Mesnevî*'deki “Tavşanın Hilesi” hikâyesiyle ilgili görüyoruz³

Şimdi, baştan beri söylediğimiz şeyleri bir iki cümle ile hülâsa etmeye sıra gelmiştir :

1. Şinâsî'den bize pek az şiir intikal edebilmiştir.

2. Şinâsî şiire divan şairi olarak başlar, bu edebiyatın tekniğinde kendi gücü ölçüsünde bir mükemmeliyete erişir.

3. Batı kültürünün tesirinde kaldıktan sonra eski tarzı bırakır; yeni bir çığır açma teşebbüsüne girişir.

3 Tahir-ül-Mevlevî, *Şerh-i Mesnevî*, C. I., kitap: II, s. 514 vd. İstanbul 1964,

4. Kendisinden sonra yetişenlere te'sirleri, bu yeni tarz şiiirleriyle.
5. Bu şiiirlerdeki teknik kusûrları, Türk edebiyatının asırlardan beri kavuştuğu imkânların birdenbire bırakılması sebebiyledir.
6. Bu yeni şiiirde halk ifâde tarzlarına râğbet etmiştir.
7. Şiiiri süs unsurlarından tecrîd etmiştir.
8. Teferruat yerine, esâsı gözönüne serecek belirli unsûrlar üzerinde durmuştur.
9. Akılcıdır, halkıcıdır, kanûnu, adâleti, medeniyeti, tanzimatı, Reşid Paşa'yı öğer,. Taassubun, cehlin aleyhindedir.
10. Reşid Paşa'yı öğerken onun hakkında kullandığı sözler, Paşa'nın vâsıflarına uygundur.
11. Şiiirimize, yeni ictimâf mefhumları yerleştirir.
12. Devri için çok büyük cesâret sayılacak sözler söyler.
13. Şiiiri; didatik bir vasıftadır; birçok beyitlerine hikemî sözler yerleştirmiştir.
14. Edebiyatımıza, Avrupa tarzında manzûm hikâyeyi o getirir. Bu vâdide kendisinden önce tecrübe edilmiş hissini uyandıracak derecede muvaffakiyete ulaşır.